

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ДРУГИЙ СЕНАТ

у справі за конституційною скаргою Гнезділова Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини восьмої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України

Київ
24 червня 2026 року
№ 4-р(II)/2026

Справа № 3-50/2025(102/25)

Другий сенат Конституційного Суду України у такому складі:

Юровська Галина Валентинівна – головуєчий,
Водянніков Олександр Юрійович,
Городовенко Віктор Валентинович,
Лемак Василь Васильович – доповідач,
Первомайський Олег Олексійович,
Різник Сергій Васильович,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційною скаргою Гнезділова Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини восьмої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Лемака В.В. та дослідивши матеріали справи, зокрема позиції, що їх висловили: Президент України Зеленський В.О., директор Департаменту юридичного забезпечення Міністерства оборони України Камінецький О.В., Військовий омбудсман Кобилянська О.О., виконувач обов'язків керівника Спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Перетятко С.А., виконавчий директор Української Гельсінської спілки з прав людини Павліченко О.М., науковці: Національного університету „Львівська політехніка“ – доктор юридичних наук, професор Ковальчук В.Б., доктор

юридичних наук, доцент Боброва Ю.Ю., доктор юридичних наук, доцент Забокрицький І.І.; Ужгородського національного університету – доктор юридичних наук, професор Лазур Я.В., кандидат юридичних наук, доцент Ступник Я.В.; Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – доктор юридичних наук, професор Капліна О.В., кандидат юридичних наук, професор Слінько Т.М.; Інституту держави і права імені В.М.Корецького Національної академії наук України – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Сірий М.І.; Національного університету „Одеська юридична академія“ – кандидат юридичних наук, доцент Батан Ю.Д., кандидат юридичних наук, доцент Терлецький Д.С., а також члени Науково-консультативної ради Конституційного Суду України – доктор юридичних наук, професор Дроздов О.М., доктор юридичних наук, професор Савчин М.В., доктор юридичних наук, професор Хавронюк М.І.,

Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Гнезділов С.О. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність Конституції України (конституційність) частину восьму статті 176, абзац восьмий частини четвертої статті 183 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс).

Згідно з частиною восьмою статті 176 Кодексу „під час дії воєнного стану до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402–405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, застосовується виключно запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті“.

Відповідно до абзацу восьмого частини четвертої статті 183 Кодексу „під час дії воєнного стану слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені статтями 177 та 178 цього Кодексу, має право

не визначити розмір застави у кримінальному провадженні щодо злочину, передбаченого статтями 109–114², 258–258⁶, 260, 261, 402–405, 407, 408, 429, 437–442¹ Кримінального кодексу України“.

1.1. Друга колегія суддів Другого сенату Конституційного Суду України Ухвалою від 4 вересня 2025 року № 124-2(II)/2025 відкрила конституційне провадження у справі за конституційною скаргою Гнезділова Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини восьмої статті 176 Кодексу, а щодо конституційності абзацу восьмого частини четвертої статті 183 Кодексу відмовила у відкритті конституційного провадження.

1.2. Суб'єкт права на конституційну скаргу твердить, що оспорюваний припис Кодексу порушує принцип рівності громадян перед законом (стаття 24 Конституції України), оскільки під час дії воєнного стану ставить військовослужбовців, зокрема тих, які вчинили такі кримінальні правопорушення, як непокора, самовільне залишення військової частини або місця служби, дезертирство, у нерівне становище та прирівнює їх до особливо небезпечних злочинців, які становлять загрозу суспільству, що є дискримінацією за сферою діяльності. На думку автора клопотання, унаслідок застосування такого дискримінаційного припису Кодексу до військовослужбовців, які скоїли кримінальні правопорушення, визначені статтями 402–405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, суди призначають тільки найсуворіший запобіжний захід у виді тримання під вартою без права на внесення застави, що порушує, без належного обґрунтування, його право на свободу та особисту недоторканність, гарантоване статтею 29 Конституції України.

Обґрунтовуючи свої твердження щодо неконституційності оспорюваного припису Кодексу, Гнезділов С.О. посилається на окремі приписи Конституції України, Кодексу, а також на судові рішення у його справі.

2. Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї документів і матеріалів убачається таке.

2.1. Гнезділов С.О. є військовослужбовцем, який проходить військову службу у Збройних Силах України за контрактом.

Слідчий Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань 10 жовтня 2024 року вручив Гнезділову С.О. повідомлення про підозру у вчиненні ним кримінального правопорушення, визначеного частиною четвертою статті 408 Кримінального кодексу України.

Слідчий суддя Печерського районного суду міста Києва ухвалою від 11 жовтня 2024 року застосував до Гнезділова С.О. запобіжний захід у виді тримання під вартою з утриманням на гауптвахті, а ухвалою від 29 листопада 2024 року продовжив Гнезділову С.О. строк тримання під вартою, без визначення суми застави.

Київський апеляційний суд ухвалою від 25 грудня 2024 року залишив без змін ухвалу слідчого судді Печерського районного суду міста Києва від 29 листопада 2024 року, а апеляційну скаргу захисника, який діє в інтересах Гнезділова С.О., – без задоволення.

Бабушкінський районний суд міста Дніпропетровська ухвалою від 23 січня 2025 року звільнив Гнезділова С.О. від кримінальної відповідальності за вчинення ним кримінального правопорушення, визначеного частиною четвертою статті 408 Кримінального кодексу України, на підставі частини п'ятої статті 401 цього кодексу, кримінальне провадження закрит, а застосований раніше до Гнезділова С.О. запобіжний захід у виді тримання під вартою скасував та негайно звільнив його з-під варти в залі суду.

2.2. На запит судді-доповідача щодо предмета конституційного контролю у цій справі надали висновки органи державної влади України та Українська Гельсінська спілка з прав людини.

2.2.1. Президент України в письмовій відповіді, зокрема, зазначив, що „унормування особливостей застосування запобіжного заходу до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402–405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, обумовлене легітимною метою – суспільною необхідністю в забезпеченні посиленого захисту суверенітету, територіальної цілісності, обороноздатності держави та національної безпеки України, є потрібним для ефективного розслідування цієї категорії злочинів та реалізації завдань кримінального провадження в умовах воєнного стану“.

Президент України також наголошує, що в остаточному судовому рішенні у справі Гнезділова С.О. судом „були застосовані, зокрема, відповідні положення статей 176–178, 183, 194 Кодексу, що свідчить про необґрунтованість тверджень автора конституційної скарги про порушення його права на свободу та особисту недоторканність“.

На думку Президента України, у конституційній скарзі хибною є також аргументація щодо невідповідності частини восьмої статті 176 Кодексу вимогам статті 24 Конституції України, оскільки „оспорюване положення Кодексу рівною мірою поширюється на всіх військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402–405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України“.

2.2.2. Міністерство оборони України висловило позицію, за якою „вчинення вказаних злочинів свідчить не лише про порушення військової дисципліни, а й про потенційну загрозу життю інших військовослужбовців, успішному виконанню бойових завдань та обороноздатності держави. Тому існує об’єктивна потреба у застосуванні до таких осіб виключно найсуворішого запобіжного заходу – тримання під вартою, як єдиного ефективного (безальтернативного) способу запобігти їх подальшому негативному впливу на

військову службу, виключити ризики ухилення військовослужбовців від вчинення злочинів у подальшому, або повторного вчинення злочину в умовах воєнного стану і гарантування стабільності в армії; безальтернативне тримання під вартою виконує також важливу превентивну роль, вона чітко вказує військовослужбовцям про неминучість суворої реакції держави на злочини проти порядку несення військової служби в умовах війни. Це стримує потенційні порушення, зміцнює дисципліну та підвищує відповідальність особового складу“.

Міністерство оборони України вважає, що „обмеження, що запроваджено частиною восьмою статті 176 КПК, є чітким, зрозумілим та обґрунтовано необхідним у нинішніх умовах. Воно застосовується лише до вузької категорії осіб (військовослужбовців) і в чітко визначених випадках (вчинення військових злочинів під час воєнного стану), що відповідає принципу правової визначеності та вимогам статті 8 Конституції України щодо верховенства права. В даному випадку чітко сформовано умови, за яких здійснюється обмеження свободи та враховано розумний баланс інтересів громадян та держави“.

Міністерство оборони України висновує, що „оспорювані приписи частини восьмої статті 176 КПК України є легітимними, необхідними та пропорційними інструментами захисту інтересів населення та держави в умовах воєнного стану і тому відповідають Конституції України“.

2.2.3. У висновку Української Гельсінської спілки з прав людини наголошено, що формулювання частини восьмої статті 176 Кодексу „встановлює можливість безальтернативного застосування до військовослужбовців під час воєнного стану тримання під вартою у визначених злочинах, що не забезпечує справедливого балансу між захистом публічних інтересів і правами та інтересами підозрюваного чи обвинуваченого, а тому не є пропорційним заходом, не відповідає Конституції України, усталеній практиці ЄСПЛ і рішенням Конституційного Суду України“.

3. Розв'язуючи питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини восьмої статті 176 Кодексу, Конституційний Суд України виходить із того, що застосовними у цій справі є встановлені Конституцією України принцип поваги до прав і свобод людини (стаття 3) в аспекті реалізації права кожного на свободу та особисту недоторканність (стаття 29), принцип поділу державної влади (стаття 6) в аспекті виключних функцій судів у здійсненні правосуддя, принцип правовладдя (верховенства права) (стаття 8), принцип, за яким захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу (стаття 17), принцип рівноправності (стаття 24).

4. Відповідно до статті 29 Конституції України кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність (частина перша); ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом (частина друга).

4.1. Конституційний Суд України сформулював такі юридичні позиції щодо розуміння права на свободу, гарантованого статтею 29 Основного Закону України:

– „З огляду на викладене та зважаючи на положення частини другої статті 29 Конституції України, Конституційний Суд України вважає, що слід визначити такі обов'язкові вимоги до правомірного арешту або тримання під вартою: по-перше, арешт чи тримання під вартою має здійснюватися виключно на підставі належним чином вмотивованого рішення суду; по-друге, підстави та порядок застосування цих запобіжних заходів мають бути визначені в законі та повинні відповідати конституційним гарантіям справедливої судової процедури та принципу верховенства права.

Оскільки метою статті 29 Конституції України є недопущення свавільного обмеження (позбавлення) свободи чи особистої недоторканності особи, то дотримання зазначених вимог є обов'язковим“ (абзаци восьмий, дев'ятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017);

– „тримання під вартою за вмотивованим рішенням слідчого судді, суду у розумінні частини другої статті 29 Конституції України відповідає принципу верховенства права та мінімізує ризик допущення свавілля, чого неможливо досягти, враховуючи виключно тяжкість злочину та не оцінюючи конкретних обставин справи, реальних причин, що обумовлюють необхідність у триманні особи під вартою, неможливість застосування інших, більш м'яких, запобіжних заходів“ (абзац десятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 25 червня 2019 року № 7-р/2019);

– „конституційне право на свободу та особисту недоторканність є одним із засадничих прав, невіддільним однаково для кожного, особливо цінним для кожної людини і суспільства загалом, яке потребує посилення гарантій захисту для унеможливлення свавільного позбавлення свободи людини. Тому держава зобов'язана запроваджувати юридичне унормування, яке убезпечить людину від свавільного позбавлення свободи та відповідатиме конституційним нормам і принципам“ [абзац п'ятий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 19 червня 2024 року № 7-р(II)/2024].

Конституційний Суд України також бере до уваги викладені ним у Рішенні від 18 липня 2024 року № 8-р(II)/2024 юридичні позиції, а саме:

«Частина друга статті 29 Основного Закону України акцентує на винятковому характері заходів утручання у право на свободу та особисту недоторканність: „Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом“.

У зазначеному приписі Конституції України наголошено на тому, що особиста свобода є природним станом людини, тоді як арешт чи тримання під вартою означає виняткове становище, яке конституційно допускають тимчасово і за наявності в кожному випадку юридичних та фактичних підстав, які мають бути встановлені (перевірені) судом.

<...> згідно з приписами статті 29 Основного Закону України гарантії права на свободу та особисту недоторканність *expressis verbis* полягають насамперед у судовому контролі (і за його наслідками – умотивованому рішенні суду), який конституційно уможливорює тримання особи під вартою, а також у тому, що тримання під вартою може бути застосоване лише на підставах і в порядку, установлених законом» (підпункт 5.1 пункту 5 мотивувальної частини).

Розвиваючи зазначені юридичні позиції та виходячи зі змісту частин першої, другої, третьої статті 29 Основного Закону України, зокрема враховуючи, що розуміння того, що тримання особи під вартою є винятком щодо свободи як природного стану особи, Конституційний Суд України акцентує на тому, що конституційна вимога вмотивованого судового рішення виражає саму суть порядку обмеження особистої свободи у питанні призначення (обрання) запобіжного заходу у виді тримання під вартою особи, яку підозрюють чи обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення.

4.2. Європейський суд з прав людини неодноразово висловлював позиції стосовно розуміння підпункту „с“ пункту 1 та пункту 3 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція).

Так, у рішенні у справі *Witold Litwa v. Poland* від 4 квітня 2000 року (заява № 26629/95) Європейський суд з прав людини зазначив, що „затримання особи є настільки серйозним заходом, що воно є виправданим лише тоді, коли інші, менш суворі, заходи були розглянуті та визнані недостатніми задля обставин захисту індивідуальних або суспільних інтересів, які можуть вимагати затримання відповідної особи. Це означає, що недостатньо, щоб позбавлення

волі було здійснено відповідно до національних приписів права, воно також має бути потрібним за цих обставин“ (§ 78).

У рішенні в справі *Ilijkov v. Bulgaria* від 26 липня 2001 року (заява № 33977/96) Європейський суд з прав людини зазначив, що „будь-яка система обов’язкового попереднього ув’язнення сама по собі є несумісною зі статтею 5 § 3 Конвенції“ (§ 84).

У рішенні у справі *S., V. and A. v. Denmark* від 22 жовтня 2018 року (заяви №№ 35553/12, 36678/12, 36711/12) Європейський суд з прав людини зауважив, що у прецедентній практиці поняття „свавільля“ в контексті статті 5 Конвенції певною мірою є різним залежно від виду затримання, а також те, що „будь-який строк тримання під вартою, попри те наскільки він є нетривалим, має бути переконливо доведений органами влади. Вирішуючи питання про звільнення або затримання особи, органи влади зобов’язані розглянути альтернативні види забезпечення її явки до суду“ (§ 75, § 77).

Із наведеного випливає, що у кримінальному провадженні не узгоджується з пунктом 3 статті 5 Конвенції таке тримання особи під вартою, яке презюмовано вимогою національного законодавства (приписами права) або ж виходячи з обставин кримінального провадження потребу в якому не підтверджено вмотивованим судовим рішенням.

4.3. Аналізуючи зміст частини восьмої статті 176 Кодексу та її місце в системі законодавчого регулювання кримінально-процесуальних відносин, Конституційний Суд України зазначає, що у ній встановлено, що слідчий суддя, суд внаслідок розгляду питання про призначення запобіжного заходу до військовослужбовців, яких підозрюють або обвинувачують у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402–405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, повинен застосовувати „виключно запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті“, тобто тримання під вартою.

Лексичне значення слова „виключно“ („тільки“, „лише“), вжитого законодавцем в оспорюваному приписі Кодексу, в контексті його формулювання чітко свідчить про обов’язок для слідчого судді, суду застосувати до відповідної категорії військовослужбовців єдиний запобіжний захід – тримання під вартою.

4.4. Конституційний Суд України акцентує на приписах Кодексу, що встановлюють загальний порядок обрання слідчим суддею, судом запобіжних заходів, та потребі сукупно оцінити наявність мети, підстав та конкретних обставин, які мають бути враховані під час розв’язання питання призначення запобіжного заходу.

Згідно з частиною третьою статті 176 Кодексу слідчий суддя, суд відмовляє у застосуванні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів обставини є достатніми для переконання, що жоден із більш м’яких запобіжних заходів, передбачених частиною першою цієї статті, не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам; при цьому найбільш м’яким запобіжним заходом є особисте зобов’язання, а найбільш суворим – тримання під вартою.

Приписами Кодексу передбачено, що для застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд повинен врахувати як мету і підстави застосування запобіжного заходу (стаття 177), так і конкретні обставини, які мають бути враховані під час обрання запобіжного заходу (стаття 178).

Відповідно до статті 177 Кодексу метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов’язків, а також запобігання спробам: переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж

кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується (частина перша); підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені частиною першою цієї статті; слідчий, прокурор не мають права ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав, передбачених Кодексом (частина друга).

Відповідно до статті 178 Кодексу під час вирішення питання про обрання запобіжного заходу, крім наявності ризиків, зазначених у статті 177 Кодексу, слідчий суддя, суд на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів зобов'язаний оцінити сукупно всі обставини, у тому числі: вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується; вік та стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого; міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність в нього родини й утриманців; наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання; репутацію підозрюваного, обвинуваченого; майновий стан підозрюваного, обвинуваченого; наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого; дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше; наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення; розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення

підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини; ризик продовження чи повторення протиправної поведінки, зокрема ризик летальності, що його створює підозрюваний, обвинувачений, у тому числі у зв'язку з його доступом до зброї (частина перша).

4.5. Ураховуючи системний підхід до розуміння Кодексу, Конституційний Суд України висновок, що за наявності установлених Кодексом підстав для застосування запобіжного заходу (статті 177, 178), а також умов, зазначених у частині восьмій статті 176 Кодексу щодо суб'єкта й переліку відповідних військових кримінальних правопорушень, слідчий суддя, суд, керуючись оспорюваним приписом Кодексу, зобов'язаний застосувати єдиний запобіжний захід – тримання під вартою.

З наведеного випливає, що слідчий суддя, суд обмежений у можливості обрати щодо відповідних осіб інший, більш м'який, ніж тримання під вартою, запобіжний захід навіть із урахуванням відповідних ризиків та інших конкретних обставин. Це означає, що слідчий суддя, суд позбавлений можливості ухвалити вмотивоване й справедливе судове рішення в цьому питанні, зокрема належно обґрунтувати застосування певного запобіжного заходу, а отже, законодавче регулювання, закладене в оспорюваному приписі Кодексу, спотворює саму суть правосуддя.

Цей висновок підтверджується й тоді, коли слідчий суддя, суд застосовує частину восьму статті 176 Кодексу з урахуванням вимог абзацу восьмого частини четвертої статті 183 Кодексу, який поширюється на статті Кримінального кодексу України, зазначені в оспорюваному приписі Кодексу, та встановлює, що „під час дії воєнного стану слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені статтями 177 та 178 цього Кодексу, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні

щодо злочину, передбаченого статтями 109–114², 258–258⁶, 260, 261, 402–405, 407, 408, 429, 437–442¹ Кримінального кодексу України“, оскільки заставу як запобіжний захід застосовують лише у системному зв'язку з запобіжним заходом у виді тримання під вартою.

Тому Конституційний Суд України наголошує, що стосовно кожного військовослужбовця, якого підозрюють чи обвинувачують у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених статтями 402–405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, та стосовно якого обирають запобіжний захід, мають бути індивідуально оцінені обставини й ризики, передбачені Кодексом.

Отже, Конституційний Суд України дійшов висновку, що встановлення у частині восьмій статті 176 Кодексу безальтернативного запобіжного заходу не узгоджено з вимогами частин першої, другої статті 29 Конституції України.

5. Відповідно до статті 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюють виключно суди (частина перша); делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються (частина друга).

Конституційний Суд України акцентує, що законодавець не дотримав конституційної заборони на привласнення функцій судів іншими органами державної влади у тих випадках, коли обмежив судовий розсуд настільки, що судові рішення може мати наслідком лише один варіант розв'язання правозастосовної ситуації.

Рішення Конституційного Суду України містить юридичні позиції щодо цього питання, згідно з якими „водночас із частини другої статті 29 Конституції України впливає, що підставою для правомірного обмеження права на свободу через застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є, зокрема, рішення, яке не просто формально ухвалює суд, а воно має бути обґрунтованим, справедливим <...>.

Таким чином, тримання під вартою за вмотивованим рішенням слідчого судді, суду у розумінні частини другої статті 29 Конституції України відповідає принципу верховенства права та мінімізує ризик допущення свавілля, чого неможливо досягти, враховуючи виключно тяжкість злочину та не оцінюючи конкретних обставин справи, реальних причин, що обумовлюють необхідність у триманні особи під вартою, неможливість застосування інших, більш м'яких, запобіжних заходів“ (перше речення абзацу дев'ятого, абзац десятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 25 червня 2019 року № 7-р/2019).

Конституційна роль правосуддя не може бути зведена законодавцем до техніко-юридичного „оформлення“ волі парламенту, вираженої в законодавчому приписі. У кожній справі суддя, суд зобов'язаний повноцінно здійснювати правосуддя незалежно та неупереджено, втілюючи його наслідки у вмотивованому судовому рішенні. Лише за дотримання цих умов здійснення правосуддя відповідатиме Конституції України, зокрема принципу поділу державної влади (статті 6, 19, 124), праву на судовий захист (частини перша, друга статті 55) та іншим конституційним стандартам.

У зв'язку з наведеним Конституційний Суд України наголошує, що ця справа стосується не лише захисту людського права – права на свободу та особисту недоторканність, гарантованого статтею 29 Конституції України, носієм якого, як і інші особи, є суб'єкт права на конституційну скаргу, – а й захисту конституційних принципів, якими встановлено вимоги щодо здійснення судової влади, посягання на які є порушенням принципу поділу державної влади (стаття 6 Основного Закону України) – самої суті Конституції України.

Отже, Конституційний Суд України дійшов висновку, що, установивши оспорюваним приписом Кодексу для визначеної групи військовослужбовців виключно такий запобіжний захід, як тримання під вартою, законодавець позбавив слідчого суддю, суд можливості обґрунтовано й справедливо у цьому питанні здійснити правосуддя, що суперечить вимогам статей 6, 55 і 124 Конституції України.

6. Гнезділов С.О. у конституційній скарзі порушує питання щодо невідповідності частини восьмої статті 176 Кодексу вимогам статті 24 Конституції України, акцентуючи увагу на тому, що застосування виключно запобіжного заходу у виді тримання особи під вартою стосується лише певної групи військовослужбовців.

6.1. Конституційний Суд України зазначає, що „усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах“ (перше речення статті 21 Конституції України).

Конституція України гарантує рівність конституційних прав і свобод громадян та рівність їх перед законом (частина перша статті 24), а також установлює заборону на обмеження та привілеї за певними ознаками, а саме: „Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками“ (частина друга статті 24).

Конституційний Суд України наголошував, що „всі відмінності у привілеях чи обмеженнях щодо різних категорій індивідів, встановлені законом, не можуть бути пов’язані з ознаками, передбаченими частиною другою статті 24 Конституції України. Зазначений принцип визначає загальне правило неприпустимості встановлення за соціальними або особистими ознаками привілеїв чи обмежень і не є абсолютним“ (друге, третє речення абзацу другого підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007).

Допустимість обмеження конституційного принципу рівноправності пов’язана з тим, що „таке обмеження має правомірну, об’єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та потрібними“ [абзац четвертий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019].

6.2. Конституційний принцип рівноправності та заборони дискримінації Конституційний Суд України застосовує узгоджено з міжнародними зобов'язаннями України, зокрема практикою міжнародних судових органів, юрисдикцію яких Україна визнала.

У статті 14 Конвенції зазначено, що „користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або за іншою ознакою“.

У статті 1 Протоколу № 12 до Конвенції щодо розуміння заборони дискримінації вказано таке: „Здійснення будь-якого передбаченого законом права забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою, наприклад за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національної меншини, майнового стану, народження або за іншою ознакою“ (пункт 1); „ніхто не може бути дискримінований будь-яким органом державної влади за будь-якими ознаками, наприклад за тими, які зазначено в пункті 1“ (пункт 2).

Із цього приводу Європейський суд з прав людини відповідно до своєї усталеної практики підкреслив, що дискримінація означає неоднакове ставлення, яке не ґрунтується на будь-яких об'єктивних і розумних причинах, до осіб за приблизно подібних обставин [рішення у справі *Fedorchenko and Lozenko v. Ukraine / Федорченко та Лозенко проти України* від 20 вересня 2012 року (заява № 387/03), § 62]. Цей суд також зосередив увагу на тому, що дискримінація – це поводження з особами в різний спосіб без об'єктивного та розумного обґрунтування у відносно схожих ситуаціях; відмінність у ставленні, якщо вона не має об'єктивного та розумного обґрунтування, тобто якщо вона не має правомірної мети або якщо немає розумного пропорційного зв'язку між

застосованими засобами та визначеною метою [рішення у справі *Pichkur v. Ukraine / Пічкур проти України* від 7 листопада 2013 року (заява № 10441/06), § 48, § 49].

Зважаючи на наведене, Конституційний Суд України висновує, що для висновку про порушення конституційного принципу рівноправності й заборони дискримінації недостатньо виявити різницю в установленому статусі (правах і обов'язках) певних груп осіб, які перебувають у подібних обставинах та сформовані як за передбаченими в частині другій статті 24 Конституції України ознаками, так і за іншими ознаками; потрібно довести, що встановлена законодавцем різниця в нормативному статусі відповідних груп осіб (їх правах і обов'язках) не має легітимної мети та не може бути виправдана раціональними та об'єктивними аргументами.

6.3. Оспорюваним приписом Кодексу виокремлено групу військовослужбовців, підозрюваних або обвинувачених у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402–405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, стосовно яких законодавець установив безальтернативне застосування такого запобіжного заходу, як тримання під вартою.

6.3.1. Конституційний Суд України акцентує на тому, що суб'єктами військових кримінальних правопорушень, передбачених у розділі XIX „Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)“ Кримінального кодексу України, є особи, визначені у частинах першій – третій статті 401 цього кодексу.

Згідно зі статтею 401 Кримінального кодексу України „військовими кримінальними правопорушеннями визнаються передбачені цим розділом кримінальні правопорушення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, учинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів“

(частина перша); „за відповідними статтями цього розділу несуть відповідальність військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом“ (абзац перший частини другої).

Відповідно до абзацу другого частини другої статті 401 Кримінального кодексу України поліцейські поліції особливого призначення Національної поліції України, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі у бойових діях, несуть відповідальність згідно зі статтями 402, 403, 414–416, 422, 427, 429, 430, 432–435 цього кодексу.

Тобто зазначені приписи Кримінального кодексу України, а саме його статті 402, 403, 429, охоплюють і окремі діяння, передбачені оспорюваним приписом Кодексу.

Крім того, законодавець установив, що „особи, не зазначені у цій статті, за співучасть у військових кримінальних правопорушеннях підлягають відповідальності за відповідними статтями цього розділу“ (частина третя статті 401 Кримінального кодексу України).

Оскільки законодавець визначив суб'єктами вчинення військових кримінальних правопорушень не тільки військовослужбовців, а й поліцейських, а також військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів та інших осіб за співучасть у військових кримінальних правопорушеннях, Конституційний Суд України акцентує на тому, що застосування виключно запобіжного заходу у виді тримання під вартою згідно з частиною восьмою статті 176 Кодексу встановлено лише для військовослужбовців, яких підозрюють чи обвинувачують у вчиненні відповідних військових кримінальних правопорушень.

6.3.2. З'ясовуючи мету такого законодавчого засобу, Конституційний Суд України бере до уваги Пояснювальну записку до проекту Закону України про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану (реєстр. №. 7431) (далі – Пояснювальна записка), в якій, зокрема, зазначено таке:

„Вважаємо, що не може (1) до військовослужбовця, який вчинив (2) військовий злочин (3) під час дії правового режиму воєнного стану, застосовуватися будь-який інший запобіжний захід, крім як тримання під вартою. Військовий злочин, вчинений військовослужбовцем під час дії правового режиму воєнного стану, свідчить про максимальний ступінь суспільно-небезпечного діяння, а відтак до такого військовослужбовця може бути застосовано виключно запобіжний захід – тримання під вартою.

Отже, до військовослужбовців, які вчинили найбільш суспільно-небезпечні військові діяння під час дії правового режиму воєнного стану, повинен бути застосований запобіжний захід – тримання під вартою“ (абзаци п'ятий, шостий пункту 1).

З тексту Пояснювальної записки випливає, що метою оспорюваного припису Кодексу визначено протидію вчиненню окремих військових злочинів в умовах воєнного стану (сутнісний аспект) та запровадження для суб'єктів відповідних кримінальних правопорушень єдиного виду запобіжного заходу – тримання під вартою (формальний аспект).

Розуміючи намір законодавця, Конституційний Суд України вважає, що обраний законодавчий засіб раціонально не пов'язаний із досягненням цієї мети. Законодавець не врахував, що обрання запобіжного заходу відповідно до статті 29 Конституції України є результатом здійснення судочинства – розгляду та ухвалення вмотивованого рішення слідчим суддею, судом.

Крім того, Конституційний Суд України зазначає, що оспорюваний припис Кодексу суперечить завданням кримінального провадження, установленим у

статті 2 Кодексу, зокрема тому, щоб „жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура“.

Тому, визнаючи частину восьму статті 176 Кодексу засобом, який не є придатним для досягнення заявленої мети, Конституційний Суд України констатує, що не було об’єктивного й розумного підґрунтя для встановлення законодавцем різниці у статусі для виокремлення відповідної групи військовослужбовців і застосування до такої групи виключно запобіжного заходу у виді тримання під вартою.

6.4. Виходячи з того, що „усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах“ (перше речення статті 21 Основного Закону України), Конституційний Суд України констатує, що неправомірне унормування порядку обрання запобіжного заходу для військовослужбовців, зазначених в оспорюваному приписі Кодексу, має наслідком посягання на їхню людську гідність.

Людську гідність – об’єктивну конституційну цінність і суб’єктивне конституційне право, гарантоване статтею 28 Конституції України, – не можна заперечити й обмежити законом чи іншими засобами; у цьому аспекті конституційне право кожного на повагу до його гідності є абсолютним, оскільки ні доктринально, ні практично сутність (основний зміст) цього права не можна відокремити від його „периферійної“ частини.

Конституційний Суд України акцентує увагу на тому, що людська гідність належить кожній людині, як це і встановлено в Основному Законі України. Зокрема, у його статті 21 наголошено, що „усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах“, а в частині першій його статті 28 – що „кожен має право на повагу до його гідності“.

Застосування у Конституції України слів „усі“, „кожен“ стосовно носіїв людської гідності безумовно означає, що кожна людина має гідність, незалежно від фізичного чи психічного стану, досягнень, соціального статусу, віку,

ймовірної тривалості життя чи життєвої ситуації, в якій вона перебуває, зокрема й від того, підозрюють її чи обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення.

У цьому аспекті Конституційний Суд України бере до уваги позицію Федерального Конституційного Суду Німеччини, за якою „на державну владу в усіх формах її прояву покладається обов’язок поважати гідність людини і захищати її <...>. Особу, що вчинила кримінальне правопорушення, не може бути перетворено на простий об’єкт боротьби зі злочинністю з порушенням її захищеної конституційним правом соціальної претензії на цінність та на захист“ (рішення від 21 червня 1977 року, BVerfGE 30, С.П.1).

Дотримання конституційних гарантій людської гідності особливо важливе, зокрема, коли йдеться про військовослужбовців, які виконують високу конституційну роль в умовах воєнного стану.

Конституційний Суд України зазначає, що зміцнення оборонних можливостей України залежить передусім від всебічної державної і суспільної підтримки військовослужбовців Збройних Сил України, інших військових формувань. Посилення оборони України пов’язане також зі ставленням суспільства і держави до кожного військовослужбовця як до особи, наділеної людською гідністю та правами. Готовність до виконання обов’язку захищати Вітчизну (стаття 65 Конституції України) заснована, крім іншого, на довірі громадян до України – демократичної держави, яка є справедливою та безумовно керується вимогами Конституції України.

Отже, Конституційний Суд України вважає, що частина восьма статті 176 Кодексу не узгоджена з вимогами частин першої, другої статті 24 в її системному зв’язку зі статтею 21, частиною першою статті 28 Конституції України.

7. Конституційний Суд України наголошує на істотній різниці предмета й обставин цієї справи та справи за конституційними скаргами Бичкова Сергія Андрійовича, Бая Анатолія Анатолійовича щодо відповідності Конституції

України (конституційності) частини шостої статті 176 Кодексу [Рішення від 19 червня 2024 року № 7-р(II)/2024].

У частині шостій статті 176 Кодексу встановлено, що „під час дії воєнного стану до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109–114², 258–258⁶, 260, 261, 437–442¹ Кримінального кодексу України, за наявності ризиків, зазначених у статті 177 цього Кодексу, застосовується запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті“.

Наведене означає, що стосовно осіб, підозрюваних або обвинувачених у вчиненні кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України (розділ I Особливої частини Кримінального кодексу України), зокрема державної зради чи диверсії, що в умовах воєнного стану призводить до кримінального покарання у виді довічного позбавлення волі, законодавець установив, що застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою потребує врахування критерію „за наявності ризиків, зазначених у статті 177 цього Кодексу“.

У Рішенні від 19 червня 2024 року № 7-р(II)/2024 Конституційний Суд України визнав частину шосту статті 176 Кодексу такою, що відповідає Конституції України (є конституційною), висловивши таку юридичну позицію:

„Досліджуючи частину шосту статті 176 Кодексу, Конституційний Суд України зазначає, що за цією нормою Кодексу застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою залежить не лише від тяжкості злочину, у якому її підозрюють або обвинувачують, а й від наявності ризиків, що їх визначено статтею 177 Кодексу“ (абзац третій підпункту 6.3 пункту 6 мотивувальної частини).

Тому Конституційний Суд України бере до уваги, що предметом розгляду в цій справі є частина восьма статті 176 Кодексу, предмет регулювання якої істотно відрізняється від предмета регулювання, передбаченого частиною шостою статті 176 Кодексу, зокрема, переліком видів кримінальних

правопорушень, визначенням спеціального суб'єкта – військовослужбовців, а також застосуванням до нього єдиного запобіжного заходу – тримання під вартою.

8. Конституційний Суд України вже наголошував, що „і в умовах воєнного стану верховенство Конституції України та її принципів, зокрема верховенства права, поділу влади, поваги до прав і свобод людини, є основами демократичного конституційного ладу України. Саме Конституція України у мирний час та в умовах воєнного стану встановлює механізм запровадження засобів обмеження прав і свобод людини“ [абзац перший підпункту 8.3 пункту 8 мотивувальної частини Рішення від 18 липня 2024 року № 8-р(П)/2024].

У частині першій статті 64 Основного Закону України зазначено, що „конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України“.

Водночас у частині другій статті 64 Конституції України передбачено, що в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини із зазначенням строків дії цих обмежень (перше речення), а також закріплено, які саме права і свободи в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені, зокрема права і свободи, гарантовані статтями 24, 28, 29, 55 Основного Закону України.

Конституційний Суд України наголошує, що в контексті предмета розгляду у цій справі та відповідно до другого речення частини другої статті 64 Конституції України людські права і свободи, гарантовані статтею 24 (право на рівноправність та рівність перед законом), статтею 28 (право кожного на повагу до його гідності), статтею 29 (право на свободу та особисту недоторканність), статтею 55 (право на судовий захист) Конституції України, не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану.

З огляду на зазначене Конституційний Суд України дійшов висновку, що, встановлюючи частиною восьмою статті 176 Кодексу відповідне регулювання, законодавець не дотримав вимог частини другої статті 64 Конституції України.

Наведене дає підстави для висновку, що частина восьма статті 176 Кодексу суперечить статті 6, статті 21, частинам першій, другій статті 24, частині першій статті 28, частинам першій, другій статті 29, частинам першій, другій статті 55, частині другій статті 64, частині другій статті 124 Конституції України.

9. Згідно з частиною другою статті 152 Конституції України, статтею 91 Закону України „Про Конституційний Суд України“ закони, інші акти або їх окремі приписи, що визнані неконституційними, утрачають чинність із дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

Конституційний Суд України вважає за доцільне відтермінувати втрату чинності частиною восьмою статті 176 Кодексу на три місяці.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 55, 147, 150, 151¹, 151², 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94, 97 Закону України „Про Конституційний Суд України“

Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), частину восьму статті 176 Кримінального процесуального кодексу України.

2. Частина восьма статті 176 Кримінального процесуального кодексу України, визнана неконституційною, утрачає чинність через три місяці з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

**ДРУГИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**